

Г. В. АЛЕКСЯЄВИЧ

Центр досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі,
Інститут мовознавства ім. Якуба Коласа
м. Мінськ, Білорусь
Електронна пошта: hanaaleks@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2950-9890>

**ЧЕСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СТАРОБІЛОРУСЬКІЙ ТА
СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ ПИСЕМНИХ МОВАХ**

У статті оцінюється роль старобілоруської та староукраїнської мов у розвитку чесько-східнослов'янських мовних зв'язків у XIV–XVIII ст., вивчаються головним чином непрямі шляхи чеського мовного впливу на старобілоруську та староукраїнську писемні мови.

У XV ст. склалися сприятливі умови для військово-політичних союзницьких відносин між Великим князівством Литовським (далі — ВКЛ) та Чехією. Виникнення і розвиток цих відносин супроводжувалися дипломатичною активністю: так, між великими князями Вітовтом, Свидригайлом і чеськими гуситами велося листування латинською та старочеською мовами. Контакти у військово-політичній, суспільно-релігійній та культурно-просвітницькій сферах сприяли розвитку чесько-східнослов'янських мовних зв'язків.

Переклади чеських писемних пам'яток на старобілоруську та староукраїнську мови («Житіє Олексія, чоловіка Божого», «Історія про Аполлона Тирського», «Луцидаріус», «Пісня над піснями», «Повість про Тоудале», «Сказання про Сивілли-пророчицю», «Троянська історія»), використання чеських правових текстів при створенні галицько-волинських грамот у XIV — першій половині XV ст., юридичних пам'яток ВКЛ (Віслицький статут 1438–1439 рр., Статути 1529, 1566, 1588 рр., акти Метрики ВКЛ) сприяли безпосередньому проникненню богемізмів у старобілоруське та староукраїнське письменство.

Незважаючи на існування шляхів, завдяки яким старобілоруська та староукраїнська мови могли запозичувати чеські мовні елементи безпосередньо, основним каналом їх проникнення була польська мова. Через польське посередництво запозичувалися богемізми з різних лексико-семантичних груп, головним чином з релігійної, військової, суспільно-політичної та економічної, побутової лексики.

Близькість стимулів, подібність умов, що сприяли запозиченню в старобілоруську та староукраїнську мови богемізмів, спричинилися до їхньої значної подібності за кількістю і хронологією писемної фіксації в обох мовах.

Ця подібність особливо помітна з урахуванням фактів староросійської мови, де богемізми були зафіксовані пізніше та в меншій кількості.

Ключові слова: богемізм, старочеська мова, старобілоруська мова, староукраїнська мова, чесько-східнослов'янські мовні зв'язки.

Питання про чеський вплив на східнослов'янські мови в XIV–XVIII ст. доцільно розглядати передусім щодо старобілоруської та староукраїнської мов, оскільки на території Великого князівства Литовського склалися найсприятливіші умови для виникнення прямих та непрямих чесько-східнослов'янських мовних контактів.

У першій третині XV ст. між ВКЛ і Чехією були досягнуті певні військово-політичні домовленості, згідно з якими у вересні 1421 р. великого князя Вітовта проголошено «королем чеським запрошеним» (*králem českým požádaným*). Пізніше в 1422 р. і 1424 р. зі згоди чеських гуситів у Чехію прибули великокнязівські і польські війська на чолі з князем Жигимонтом Корибутовичем, племінником Ягайла і Вітовта [Palacký 1968–1973 : 309–366; Барбашев : 143–178; Goll : 135–195; Grygiel : 38–134]. Діалог великого князя з чеською стороною здійснювався за допомогою дипломатії, а саме через кореспонденцію й обмін посольствами. Листування велося міжнародною мовою того часу — латинською. Однак в епістолярії Вітовта зберігся лист, який опосередковано свідчить про використання чеської мови у великокнязівській канцелярії [Kosman : 102]. Після смерті Вітовта в 1430 р. його наступник великий князь Свидригайло також підтримував дипломатичні відносини з чеськими гуситами. Прикметно, що листування велося старочеською мовою. Збереглися два листи, датовані 1431 р., які були написані від імені Свидригайла в Новогрудку й адресовані чеській стороні [Palacký 1831; Алексеєвіч]. Пізніше, у 1436 р. з Чехії князю Свидригайлові надійшов лист від гуситських гетьманів Бочка і Вілема Пукліців, також написаний чеською [Štěpán : 704].

Існування прямих зв'язків між представниками чеського народу і східнослов'янськими підданими ВКЛ сприяло проникненню в старобілоруську та староукраїнську мови богемізмів, адже контакти були не тільки у військово-політичній сфері, а й у суспільно-релігійній (місіонерська діяльність Ієроніма Празького у великокнязівських землях; поширення ідей громади чеських братів у Речі Посполитій) і культурно-просвітницькій (навчання представників ВКЛ в Карловому університеті; просвітницька діяльність Франциска Скорини в Празі) [Флоровский I : 330–415].

Чеський вплив на старобілоруську та староукраїнську писемності міг здійснюватися за допомогою перекладу чеських пам'яток. Відомо, що в чеських редакціях беруть свій початок старобілоруські «Сказання про Сивілла-пророчицю», «Пісня над піснями», староукраїнський «Луцидаріус». З використанням чеських джерел були створені старобілоруські «Житіє Олексія, чоловіка Божого», «Повість про Тоудале», «Троянська історія», «Історія про Аполлона Тирського». Перший східнослов'янський переклад Біблії також має безпосередній стосунок до Чехії і чеської писемності: Франциск Скорина почав її друк у Празі і в процесі перекладу використовував чеську Біблію у венеціанському виданні 1506 р., так званому *Benátská Bible*. Дослідники зафіксували такі запозичення з чеських джерел у східнослов'янських пам'ятках: ст.-бр. *замоутокъ* ← ст.-чес. *zámutek, zármutek*, ст.-бр. *звлашти, звлаштный* ← ст.-чес. *zvlášť, zvláštní*, ст.-бр. *ругава* ← ст.-чес. *růhavá* («Сказання про Сивілла-пророчицю»); ст.-бр. *зернатоє яблоко* ← ст.-чес. *zrnaté jablko*, ст.-бр. *вечерадло* ← ст.-чес. *weczeradlo*, ст.-бр. *ѡпочивало* ← ст.-чес. *odpociwadlo*, ст.-бр. *преваль* ← ст.-чес. *préwal* («Пісня над піснями»); ст.-укр. *живоли* ← ст.-чес. *živly*, ст.-укр. *пѣнязь* ← ст.-чес. *penyez*, ст.-укр. *поневажъ* ← ст.-чес. *poněvádž*, ст.-укр. *поцтивость* ← ст.-чес. *poctiwost* («Луцидаріус»)

[Brynychová; Флоровский П : 28–45; Андел 1970; Булыка 1970; Алексеев; Бразгуноў 1999; Кіпель; Verkholantsev; Бразгуноў 2010].

Неодноразово дослідники (Г. Іречек, Й. Й. Первольф, А. І. Яковлів, В. М. Русанівський, Й. Ф. Андерш, С. В. Васильєв) порушували питання про вплив чеських правових норм і текстів, а також чеської юридичної термінології на правові пам'ятки ВКЛ. Учені звертали увагу на зв'язок Віслицького статуту 1438–1439 рр., Статутів ВКЛ 1529, 1566, 1588 рр. та актів Метрики ВКЛ з писемними пам'ятками чеського права [Jireček : XII, XXV–XXVI; Первольф 1886; Первольф 1893 : 92–95; Яковлів; Русанівський–Андерш; Васильєв]. Предметом окремого вивчення стали галицько-волинські грамоти XIV – першої половини XV ст., при створенні яких упорядники, очевидно, використовували візерунки чеських грамот і чеські формуляри [Macůrek 1958; Macůrek 1960a; Macůrek 1960b].

Таким чином, існували шляхи, якими чеські мовні елементи могли безпосередньо запозичуватися в старобілоруську та староукраїнську писемності. Частіше, однак, богемізми проникали за польським посередництвом. Проблему чесько-польсько-східнослов'янських мовних зв'язків у різний час висвітлювали Б. Гавранек, С. Кохман, О. Шенкер. На думку Б. Гавранека, в кінці XIV ст. східнослов'янське населення ВКЛ опинилося під сильним чеським впливом — прямим і непрямим. Непрямий вплив був реалізований за польським посередництвом, оскільки «<...> в мові тогочасних західно-руських пам'яток і, ймовірно, українських досить часто використовуються слова чеського походження. В основному це терміни з тих самих галузей, з яких чеські слова запозичувалися в польську» [Navránek 1998 : 112; Navránek 1963 : 299]. Пізніше С. Кохман, підкреслюючи значення чеської культури і мови для Польщі, зазначав, що після укладення Кревської унії в 1385 р. чеський вплив через східні польські межі поширився на землі ВКЛ. З Польщі «<...> проникали в ділову мову Литви (а в її складі пізніших Білорусі та України) численні полонізми, серед яких були вже у XIV–XV ст. добре засвоєні польською мовою богемізми» [Kochman 2005 : 48]. О. Шенкер характеризує чесько-польсько-східнослов'янські мовні зв'язки крізь призму лексичної дифузії. Згідно зі спостереженнями дослідника, з огляду на те, що культурні умови польського впливу на східнослов'янські мови істотно не відрізнялися від умов чеського впливу на польську мову, семантичні групи полонізмів в українській та білоруській мовах звичайно збігаються з семантикою польських богемізмів. Порівнянню є також кількість запозичених слів [Шенкер : 260]. Узагальнюючи висновки, зроблені дослідниками, можна відзначити два істотні моменти. По-перше, вивчення чесько-східнослов'янських мовних зв'язків у XIV–XVIII ст. стосується насамперед чесько-старобілоруських та чесько-староукраїнських мовних контактів. По-друге, запозичення богемізмів у східнослов'янські мови переважно здійснювалося за польським посередництвом.

Результати, отримані в процесі пошуку й аналізу богемізмів у старобілоруській писемній мові, показали, що за хронологією та кількістю виявлених богемізмів староукраїнська мова досить близька до старобілоруської. Зі 174 чеських запозичень, виявлених у старобілоруських пам'ятках, 160 мають староукраїнські відповідники. Богемізми входять до різних лексико-семантичних груп:

- а) релігійна лексика: ст.-бр., ст.-укр. *бермовати*; ст.-бр., ст.-укр. *жегнати*; ст.-бр., ст.-укр. *каплица*; ст.-бр., ст.-укр. *комжа*; ст.-бр., ст.-укр. *крижмо*; ст.-бр., ст.-укр. *опатъ*; ст.-бр., ст.-укр. *оплатокъ*; ст.-бр. *офера*, ст.-укр. *офѣра*; ст.-бр., ст.-укр. *чистецъ*; ст.-бр., ст.-укр. *ялмужна*;
- б) військова лексика: ст.-бр., ст.-укр. *башта*; ст.-бр., ст.-укр. *гарць* (*герць*); ст.-бр., ст.-укр. *драбъ*, *драбантъ*; ст.-бр., ст.-укр. *жолдъ*; ст.-бр., ст.-укр. *куша*; ст.-бр. *мождочерь*, ст.-укр. *можчиръ*; ст.-бр., ст.-укр. *пицаль*; ст.-бр., ст.-укр. *ручница*; ст.-бр., ст.-укр. *шефелинъ*; ст.-бр., ст.-укр. *ширмованье*, *ширмовати*;
- в) суспільно-політична та економічна лексика: ст.-бр., ст.-укр. *гербъ*; ст.-бр., ст.-укр. *голдъ*, *голдovati*; ст.-бр., ст.-укр. *гроши*, *грошъ*; ст.-бр., ст.-укр. *ланъ*; ст.-бр., ст.-укр. *машталеръ*; ст.-бр., ст.-укр. *оправца*; ст.-бр. *подканцлерый*, ст.-укр. *подканцлерий*; ст.-бр. *подкоморый*, ст.-укр. *подкомори*; ст.-бр. *подчаший*, ст.-укр. *подчаший*; ст.-бр., ст.-укр. *шафаръ*;
- г) побутова лексика: ст.-бр., ст.-укр. *газука*; ст.-бр., ст.-укр. *едвабъ*; ст.-бр., ст.-укр. *замокъ*; ст.-бр., ст.-укр. *коминъ*; ст.-бр., ст.-укр. *комната*; ст.-бр., ст.-укр. *коневъ*; ст.-бр., ст.-укр. *кухня*; ст.-бр., ст.-укр. *мары*; ст.-бр., ст.-укр. *панчоха*; ст.-бр., ст.-укр. *стодола*;
- г) лексика на позначення фізичної та розумової діяльності людини: ст.-бр. *взменка*, *взмянка*, ст.-укр. *взмѣнка*, *взменка*; ст.-бр. *гойный*, ст.-укр. *гойный*, *гойний*, *гойны*; ст.-бр., ст.-укр. *довтпный*; ст.-бр., ст.-укр. *дяковати*; ст.-бр., ст.-укр. *жартъ*, *жартовати*; ст.-бр., ст.-укр. *неснаскя*; ст.-бр. *справедливый*, ст.-укр. *справедливыи*; ст.-бр., ст.-укр. *упреймый*; ст.-бр., ст.-укр. *праца*; ст.-бр., ст.-укр. *чигати*; ст.-бр., ст.-укр. *фортель*; ст.-бр. *шановати*, *шановать*, ст.-укр. *шановати*.

Невелику кількість богемізмів виявлено на позначення рослин і тварин (ст.-бр., ст.-укр. *каплунъ*; ст.-бр., ст.-укр. *кминъ*; ст.-бр., ст.-укр. *пижмо*; ст.-бр., ст.-укр. *рыжъ*), ігор (ст.-бр., ст.-укр. *варцабы*; ст.-бр., укр. *шахи*), прикрас (ст.-бр., ст.-укр. *клейноть*; ст.-бр. *пукля*, ст.-укр. *пукель*). Деякі чеські запозичення належать до прислівників (ст.-бр., ст.-укр. *внетъ*; ст.-бр., ст.-укр. *звлаща*; ст.-бр., ст.-укр. *наддеръ*) та сполучників (ст.-бр., ст.-укр. *лечъ*; ст.-бр., ст.-укр. *поневажъ*).

Хронологія фіксації богемізмів у старобілоруських та староукраїнських пам'ятках приблизно збігається. Більшість запозичень датується XV–XVI ст., деякі з них були засвідчені вже в кінці XIV ст. Іноді спостерігаються розбіжності в датуваннях. Наприклад, окремі богемізми у старобілоруській писемності фіксуються набагато раніше, ніж у староукраїнській: ст.-бр. *владза*, 1443 р. [ГСБМ IV : 8–10] — ст.-укр. *владза*, 1582 р. [ССТУ 16–17 IV : 87–88]; ст.-бр. *власный*, 1388 р. [ГСБМ IV : 22–25] — ст.-укр. *власный*, 1438 р. [ССТУ 14–15 I : 181]; ст.-бр. *гельмъ*, поч. XVI ст. [ГСБМ VI : 269] — ст.-укр. *гельмъ*, 1616 р. [ССТУ 16–17 VI : 202–203]; ст.-бр. *жегнати*, XV ст. [ГСБМ IX : 282] — ст.-укр. *жегнати* (*жегнати*) — 1605–1606 рр. [ССТУ 16–17 IX : 136]; ст.-бр. *комната*, к. XV ст. [ГСБМ XV : 239–240] — ст.-укр. *комната*, 1552 р. [ССТУ 16–17 XIV : 212]; ст.-бр. *куша*, 1469 р. [ГСБМ XVI : 259] — ст.-укр. *куша*, 1566 р. [ССТУ 16–17 XV : 206–207]; ст.-бр. *офера*, к. XV ст. [ГСБМ XXIII : 323–324] — ст.-укр. *офѣра*, 1653 р. [Тимченко II : 75]. Або ж навпаки, у староукраїнських пам'ятках слово з'являється раніше, ніж у старобілоруських: ст.-укр. *грошъ*, *грош*, 1359 р. [ССТУ 14–15 I : 266–267] — ст.-бр. *гроши*, 1401 р. [ГСБМ VII : 175–176]; ст.-укр. *деканъ*, 1437 р. [ССТУ 14–15 I : 292] — ст.-бр. *деканъ*, 1516 р. [ГСБМ VIII : 23]; ст.-укр. *жолниръ*, 1389 р. [ССТУ 14–15 I : 362] — ст.-бр. *жолнеръ*, к. XV ст. [ГСБМ X : 46]; ст.-укр. *ксензь*, 1451 р. [ССТУ 14–15 I : 521] — ст.-бр. *ксендзь*, 1552 р. [ГСБМ XVI : 200]; ст.-укр. *маршалокъ*, 1361 р. [ССТУ 14–15 I : 578–579] — ст.-бр. *маршалокъ*, 1438 р. [ГСБМ XVII : 269–270]; ст.-укр. *ры-*

церь, 1388 р. [ССтУ 14–15 II : 311] — ст.-бр. *рыцерь*, XV ст. [ГСБМ XXXI : 21]; ст.-укр. *фальшивый*, 1388 р. [ССтУ 14–15 II : 590] — ст.-бр. *фалиивый*, 1486 р. [ГСБМ XXXV : 383–384].

Виявлену хронологічну невідповідність можна пояснити двома причинами. З одного боку, богеміزمи в старобілоруську та староукраїнську мови могли запозичуватися не тільки через польське посередництво, але в деяких випадках також через українське й білоруське залежно від того, де раніше було зафіксовано слово. З другого боку, богеміزمи могли бути засвоєні раніше й побутувати в усному мовленні, але за певних причин були відображені в писемних пам'ятках пізніше.

Високий ступінь подібності чеських запозичень у старобілоруській та староукраїнській мовах добре помітний на тлі даних староросійської мови. За нашими підрахунками, від загальної кількості встановлених богемізмів тільки третина засвідчена в староросійських пам'ятках. Щодо хронології також спостерігається суттєве зміщення. У старобілоруській та староукраїнській писемності більшість богемізмів датується XV–XVI ст., у староросійській — XVI–XVII ст., тобто століттям пізніше. Очевидно, що старобілоруська та староукраїнська мови були посередниками для староросійської мови в процесі запозичення.

Походження богемізмів установлюється за мовами-першоджерелами, серед яких латинська, грецька, німецька, італійська, французька, угорська та ін. До богемізмів греко-латинського походження належать передусім запозичення з релігійної лексики, що пов'язано з проникненням католицизму через Чехію і Польщу на східнослов'янські землі (ст.-бр., ст.-укр. *деканъ* ← ст.-пол. *dziekan* ← ст.-чес. *děkan* ← лат. *decānus*; ст.-бр., ст.-укр. *жакъ* ← ст.-пол. *żak* ← ст.-чес. *žák* ← лат. *diāconus*, гр. δίακονος; ст.-бр., ст.-укр. *неишпоръ* ← ст.-пол. *nieszpór*, *mieszpór*, *mięszpór* ← ст.-чес. *nešpor*, *tešpor* ← лат. *vespera*). Богеміزمи німецького походження частіше трапляються серед військових термінів (ст.-бр., ст.-укр. *драбъ*, *драбантъ* ← ст.-пол. *drab*, *drabant* ← ст.-чес. *dráb*, *drabant* ← д.-нім. *drabant*, *trabant*; ст.-бр., ст.-укр. *рыцерь* ← ст.-пол. *rycerz* ← ст.-чес. *rytieř* ← с.-в.-нім. *rītaere*, *rit(t)er*; ст.-бр., ст.-укр. *шефелинь* ← ст.-пол. *szefelin* ← ст.-чес. *šefelín* (*šafelín*) ← нім. *Schäfelein*), побутової лексики (ст.-бр., ст.-укр. *баволна* ← ст.-пол. *bawelna* ← ст.-чес. *bavlna* ← нім. *Baumwolle*, н.-в.-н. *baumwolle*, *bāmwolle*; ст.-бр., ст.-укр. *едвабъ* ← ст.-пол. *jedwab* ← ст.-чес. *hedvábie* ← д.-в.-нім. *gota-webbi*, герм. **gud-wab-ja*; ст.-бр., ст.-укр. *стодола* ← ст.-пол. *stodola* ← ст.-чес. *stodola* ← д.-в.-нім. *stadal*). Нечисленними є богеміزمи романського (ст.-бр., ст.-укр. *баума* ← ст.-пол. *baszta* ← ст.-чес. *bašta* ← іт. *bastia*; ст.-бр., ст.-укр. *газука* ← ст.-пол. *hazuka*, *azuka* ← ст.-чес. *hazuka* ← д.-нім., с.-в.-нім. *huseck*, *husecke*, *hosecke*, *hosecke*, фр. *housse*; ст.-бр. *навеза*, ст.-укр. *навѣза* ← ст.-пол. *raweza* ← ст.-чес. *právěza* ← іт. *pavese*) та угорського (ст.-бр., ст.-укр. *гарць* (*герць*) ← ст.-пол. *harc* ← ст.-чес. *harc* ← уг. *harc*; ст.-бр., ст.-укр. *палцатъ* ← ст.-пол. *palcát* ← ст.-чес. *palcát* ← уг. *pálca*) походження. Поодинокі також приклади богемізмів, які беруть початок з перської (ст.-бр., укр. *шахи* ← ст.-пол. *szach*, *szachy* ← ст.-чес. *šach* ← д.-нім., с.-в.-нім. *schāch* ← перс. *šāh*), арабської (ст.-бр. *лютня*, ст.-укр. *лютня* ← ст.-пол. *lutnia* ← ст.-чес. *lútna* ← д.-нім. *lūte*, *lūte*, с.-в.-н. *lūte* ← роман. мови ← араб. *alūd*, *alūd*), семітських (ст.-бр., ст.-укр. *кминъ* (*кменъ*) ← ст.-пол. *kmin* ← ст.-чес. *kmín* ← д.-в.-нім. *kumīn* ← лат. *cumīnum*, *cumīnum* ← гр. κύμινον ← сем. мови) та деяких інших мов.

Серед богемізмів викликають певний інтерес дві кальки: ст.-бр., ст.-укр. *варцабы* і ст.-бр. *крутофиля*, ст.-укр. *кротофиле*. Ст.-бр., ст.-укр. *варцабы* походять від ст.-чес. *vrhcáb, vrhcáb*, останні є напівкалькою с.-в.-нім. *wurfzabel*. Замість нім. *wurf-* 'кидок' закріпилося чес. *vrh* у тому самому значенні зі збереженням другої частини нім. *-zabel*. Ст.-бр. *крутофиля*, ст.-укр. *кротофиле* були запозичені зі старочеської мови. Ст.-чес. *kratochvíle* є калькою д.-нім. *kurze-wíle*, с.-в.-нім. *kürz(e)-wíle*, де нім. *kurze-, kürz(e)-* 'короткий' і *-wíle, -wíle* 'проміжок часу' відповідають чес. *krato-* 'короткий' і *-chvíle* 'хвилина'.

Окрему групу богемізмів формують слова власне чеського походження: ст.-бр., ст.-укр. *брама* (*брана*) ← ст.-пол. *brana, brona, brama* ← ст.-чес. *brána, bránu* ← псл. **borna*; ст.-бр., ст.-укр. *властный* ← ст.-пол. *włosny, włosny, własny* ← ст.-чес. *vlastní, vlastný* ← псл. **volstь, *vold-*; ст.-бр., ст.-укр. *ганьба* (*ганба*) ← ст.-пол. *gańba, hańba* ← ст.-чес. *hanba* ← псл. **gana, *ganiti/*gāniti*; ст.-бр., ст.-укр. *замутокъ* ← ст.-чес. *zámutek* ← псл. **mōtiti*; ст.-бр., ст.-укр. *обецный* ← ст.-пол. *obecný, obiecny* ← ст.-чес. *obecný* ← псл. **obyťja / *obyťjь*; ст.-бр., ст.-укр. *хлюба, хлюбитися* ← ст.-пол. *chluba, chluba, chlubić się, chlubić się* ← ст.-чес. *chlúba, chlubiti se* ← псл. **xьlbati / xьlbiti*. Першоджерелом цих запозичень є старочеська мова, де богемізми етимологічно сягають праслов'янських основ.

Запозичення власне богемізмів іноді супроводжувалося збереженням у них фонетичних особливостей чеської мови. Такими особливостями були: 1) наявність рефлексів **-ra-**, **-la-** в групах з дифтонгічними сполученнями **tort, tolt**: ст.-бр., ст.-укр. *благати, брама* (*брана*), *владати, владза, владарь, властный, звлаца* (*звласча*), *праца* (пор. зі споконвічно польськими *blogać, brona, włodać, włodza, włodarz, włosny* (*włostny*), *proca*). У східнослов'янських мовах деяким з них відповідають форми з повноголоссям: ст.-бр. *бологовати, борона, володати* (*володети, володеть*), *волость, волостный*, ст.-укр. *борона, володѣти, волость, волосный* (*волостный, волостьный*); 2) збереження фрикативного [ɣ] / фарингального [h], що передається на письмі графемою **г**: ст.-бр., ст.-укр. *ганьба* (*ганба*), *гасло, гойный, чигати*. 3) наявність головних повного творення ст.-бр., ст.-укр. *замутокъ, ручница*, ст.-бр. *хуть* (пор. ст.-пол. *zametek i zamutek, ręcznica i rucznica, cheć i chuć*, у другому випадку відбулася деназалізація носового голосного [ɛ] під чеським впливом).

Більшість богемізмів запозичувалася східнослов'янськими мовами за польським посередництвом. Деякі з них за формальними ознаками не відрізняються від полонізмів, але в семантиці зберігають значення, які спочатку виникли в старочеській мові. Такі богемізми слід розглядати як семантичні: ст.-бр., ст.-укр. *валка* в значенні 'війна', ст.-бр., ст.-укр. *замокъ* 'фортеця; резиденція короля', ст.-бр. *ксендзь*, ст.-укр. *ксензь* 'священник', ст.-бр. *место*, ст.-укр. *мѣсто, мѣсто* 'місто', ст.-бр. *оправца*, ст.-укр. *оправьца* 'судовий виконавець', ст.-бр., ст.-укр. *пань* 'Господь, Бог, Ісус Христос', ст.-бр., ст.-укр. *пицаль* 'рушниця або дрібнокаліберна гармата', ст.-бр., ст.-укр. *чистецъ* 'чистилище'.

Для повнішого уявлення про шляхи та хронологію запозичення богемізмів у старобілоруську та староукраїнську писемні мови розглянемо, деякі приклади.

Ст.-бр. *благати* 'просити пробачення, впрошувати, заспокоювати' [ГСБМ II : 21–22] та ст.-укр. *благати, благатъ* 'просити, молити, благати' [ССУ 16–17 II : 92].

Ст.-чес. *blahati* 'дякувати, благословляти' писемно зафіксоване в другій третині XIV ст. [Gebauer I : 58], походить від псл. дієслова **bolgati*, псл. основи **bolg-* [ЭССЯ II : 172; Holub–Kopečný : 69–70; Machek 1957 : 33; Machek 1968 : 55].

Ст.-пол. *blagać, błagać* 'заспокоювати' датується 1466 р. [SSStp I : 106], однак з XVI ст. переважає форма *blagać* 'просити пробачення, заспокоювати, вгамовувати' [Ślр. XVI wieku II : 197–198]. Дослідники розглядають форму *blagać* як власне польську, яка під чеським впливом була поступово витіснена формою *blagać*. Про це свідчить рефлекс *-la-* в групі приголосних на місці очікуваного *-lo-* [ЭССЯ II : 172; Brückner 1927 : 31; Sławski I : 35; Machek 1957 : 33; Machek 1968 : 55; Klemensiewicz : 135; Boryś : 31; Siatkowski; Basaj–Siatkowski : 27]. Усупереч загальноновизнаній думці, А. Баньковський стверджує, що «механізм заміни **-o-** на **-a-** був тут морфологічним» (і, таким чином, власне польським) з досить складним поясненням перфектно-імперфектного переходу в префіксальних утвореннях *u-błagać* → *u-blagać* [Bańkowski I : 59].

Ст.-бр. *благати* з'являється в писемних пам'ятках з 1580 р. [ГСБМ II : 21–22], ст.-укр. *благати, благатъ* — 1598 р. [ССТУ 16–17 II : 92]. Ст.-бр. *благати*, бр. *благаць* [ЭСБМ I : 355; Булыка 1980 : 137] і ст.-укр. *благати, благатъ*, укр. *благати* [ЕСУМ I : 203] були запозичені з чеської мови через польську. Початково для старобілоруського слова вказувалося тільки польське джерело [Гіст. лекс. : 96; Булыка 1972 : 43]. У старобілоруській мові збереглося дієслово з повноголоссям — *бологовати* 'догоджати, улашувати' [ГСБМ II : 133], збереження рефлексу **-оло-** свідчить, що слово є власне білоруським. Таким чином, ст.-бр. *благати*, ст.-укр. *благати, благатъ* є запозиченнями чеського походження, в яких збереглася фонетична особливість чеської мови.

Ст.-бр. *гроши, грошы* 'гроші' [ГСБМ VII : 175–176], *грошъ, кгрошъ* '1. Стародавня литовська і польська грошова одиниця різних номіналів; 2. Монета; 3. Гроші, капітал; вартість; 4. Дрібна монета' [ГСБМ VII : 177–178], ст.-укр. *гроши* 'гроші' [ССТУ 14–15 I : 266], *грошъ, грош* '(монета різної чеканки і різної вартості) гріш' [ССТУ 14–15 I : 266–267].

Ст.-чес. *groš* 'гріш, срібна монета вищої якості; монета, яку карбували за зразком празького гроша в інших містах і державах; монета, яку карбували з відбіленого срібла; гроші; оплата; витрати, видача; дрібний предмет (коліщатко і т. ін.), що формою нагадує гріш' уперше писемно засвідчене в 1334 р. [Gebauer I : 393–394], також фіксується ст.-чес. форма *kroš* [VW; Holub–Kopečný : 118; Machek 1957 : 117; Machek 1968 : 152; Rejzek : 208]. Етимологічно слово сягає середньолатинського *grossus*. Близько 1300 р. в Чехії за наказом Вацлава II почали карбувати празькі гроші, які латинською називалися *grossus denarius* або просто *grossus*. У ст.-чес. мові закріпилися назви *groš, kroš* [VW; Gebauer I : 393–394; Holub–Kopečný : 118; Machek 1957 : 117; Machek 1968 : 152; Holub–Lyer : 184; Rejzek : 208].

Ст.-пол. *grosz* 'срібна монета, 1/48 гривні' датується 1393 р. [SSStp II : 496–499], є богемізмом [Brückner 1927 : 159; Brückner I 1939 : 387–388; Kleczkowski : 344; Sławski I : 352; Sieczkowski : 142, 143; Reczek : 132; Bańkowski I : 483; Boryś : 180; Basaj–Siatkowski : 64; Długosz–Kurczabowa : 223–224].

У східнослов'янські мови слово було запозичене за польським посередництвом [Brückner 1927 : 159; Sławski I : 352; Machek 1957 : 117; Machek

1968 : 152; Bańkowski I : 483]. Ст.-укр. *грошъ*, *грош* у писемних пам'ятках було зафіксовано в 1359 р. [ССтУ 14–15 I : 266–267], *гроши* — у 1401 р. [ССтУ 14–15 I : 266]. Ст.-бр. *гроши*, *грошы* датується 1401 р. [ГСБМ VII : 175–176], *грошъ*, *кгрошъ* — 1420–1423 рр. [ГСБМ VII : 177–178]. Пізніше всіх було зареєстровано ст.-рос. *грошъ* — у 1488 р. [СлРЯ IV : 142–143]. М. Фасмер відзначав роль богемської імперської канцелярії в поширенні слова, але етимологічно пов'язував його з лат. *grossus* та д.-нім. *Grosch*, *Groschen*, запозиченим через пол. *grosz* [Фасмер I : 462]. На чеські корені слова вказували М. М. Шанський, Е. І. Мельников і С. Кохман [ЭСРЯ IV : 179–180; Мельников : 100; Kochman 1975 : 15]. О. Е. Анікін уточнює, що «з земель Західної Русі *grīu* проникло у великоруські» [Анікін XII : 134–136].

Б. Гавранек відзначав, що «в мові тогочасних західноруських і українських пам'яток» слово *groš* з'явилося за чеським посередництвом з німецького першоджерела [Navránek 1998 : 112; Navránek 1963 : 299]. Пізніше дослідники неодноразово підтверджували чесько-польське походження ст.-бр. *грошъ* (*кгрошъ*), *гроши* (*грошы*), бр. *грошы*, *грош* [ЭСБМ III : 107; Булыка 1972 : 86; Пальцаў : 125; Булыка 1980 : 86] і ст.-укр. *грошъ* (*грош*), *гроши*, укр. *grīu* [ЕСУМ I : 599; Андерш 1976 : 65; Русанівський–Андерш : 27; Anderš 1988 : 19]. Слід звернути увагу на більш раннє датування ст.-укр. *грошъ*, *грош* порівняно зі старобілоруською і староросійською мовами. Згідно з історичними свідченнями, празький *grīu* з'явився у Галицькій Русі до 1320 р., його масове проникнення на територію ВКЛ припало на сер. XIV ст. або трохи раніше [Бектинев : 130–134]. З урахуванням хронологічних даних можна припустити, що старобілоруською мовою богемізм був запозичений не тільки через польське, але й через українське посередництво. Своєю чергою ст.-рос. *грошъ* було засвоєне через українську і/або білоруську мови.

Ст.-бр. *едвабъ*, *едвабъ* 'шовк' [ГСБМ IX : 153–154], ст.-укр. *едвабъ*, *едвабъ*, *едваб*, *едвабъ* '1. (шовкова нитка) шовк, єдваб; 2. (шовкова тканина; вироби з шовку) шовк, єдваб' [ССтУ 16–17 IX : 58].

Ст.-чес. *hedvábie* 'шовк, шовкова пряжа; шовкова тканина; одяг, пошитий з шовку' датується XIV ст., його похідні *hedvábný*, *hedbávie*, *hedbábie*, *hedvávie* в писемних пам'ятках з'являються близько 1300 р. [VW; Gebauer I : 410–411]. Слово було запозичене з герм. **gud-wab-ja* [Machek 1957 : 127; Machek 1968 : 164], д.-в.-нім. *gota-webbi* [Holub–Kopečný : 121; Holub–Lyer : 188; Rejzek : 217].

Ст.-пол. *jedwab* '1. Шовкова тканина або нитки; 2. бот. Повитиця' зафіксоване в 1394 р. [SSp III : 155], є богемізмом [SJP II : 164; Brückner 1927 : 204; Brückner 1974 : 394; Kleczkowski : 334, 343; Lehr-Splawinski–Piwarski–Wojciecjowski : 119; Sławski I : 551–552; Machek 1957 : 127; Machek 1968 : 164; Klemensiewicz : 338; Czarnecki : 40; Bańkowski I : 585–586; Boryś : 211; Basaj–Siatkowski : 80; Rejzek : 217].

Ст.-бр. *едвабъ* зареєстроване в писемних джерелах у 1565 р. [ГСБМ IX : 153–154], значно раніше датується його похідне ст.-бр. *едвабный* — у 1443 р. [ГСБМ IX : 153]. Ст.-укр. *едвабъ*, *едвабъ*, *едваб*, *едвабъ* зафіксоване в 1567 р. [ССтУ 16–17 IX : 58], а *едвабный*, *едвабный*, *едъвабный*, *едвабный*, *ядвабный* — 1501 р. [ССтУ 16–17 IX : 58]. Ст.-бр. *едвабъ* [Карский : 153; Sławski I : 551–552; Булыка 1972 : 105; Пальцаў : 131; Булыка 1980 : 106; Анікін XI : 98] і ст.-укр. *едвабъ*, укр. *едваб* [ЕСУМ II : 179; Sławski I : 551–552; Machek 1957 : 127; Machek 1968 : 164; Анікін XI : 98] були запозичені через польське посередництво з чеської мови. У староросійській мові збереглися

форми, що відрізняються від старобілоруських та староукраїнських: ст.-рос. *годовабль* датується XVI ст., ст.-рос. *годовабльный* — XIII ст. [СлРЯ IV : 58]. За походженням староросійські слова є старослов'янськими, можливо, ранніми моравізмами [Фасмер I : 426; Львов : 323; ЕСУМ II : 179; Аникин XI : 98].

Ст.-бр. *оправца* '1. Судовий виконавець; 2. Кат, мучитель; 3. Слуга' [ГСБМ XXII : 286], ст.-укр. *оправъца* 'урядник, що переслідував порушників громадського порядку' [ССтУ 14–15 II : 89].

Ст.-чес. *oprávce* '1. Правитель, управитель; 2. Світський феодальний захисник якогось костелу, хранитель і управитель його майна і підданих, що звичайно має право представництва, патрон; 3. Хранитель, захисник; 4. Правозахисник; представник у майнових і правових справах; 5. Правовий і силовий захисник світських осіб та їхнього майна, особливо влади; 6. Спрямовувач, направник (чого-н.); той, хто скеровує в питаннях моралі; 7. Суддя, обраний для врегулювання спорів сторін; 8. Поручитель, що задовольняє ймовірні правові вимоги третьої сторони при переведенні майна' було зафіксоване в сер. XIV ст., є похідним від ст.-чес. *opraviti, oprava* [StČS XI : 555–556], які походять від псл. **praviti* [Rejzek : 547].

Ст.-пол. *oprawca* '1. Юстиціарій, урядник, в обов'язки якого входило розслідування злочинів, що загрожують громадському спокою; 2. Кат або помічник ката; 3. Розпорядник, опікун' датується 1357 р. [SSStp V : 610] і було утворене від ст.-пол. дієслова *oprawiać, oprawiać się* [SSStp V : 611–612; SJP III : 812; Bańkowski II : 422–423]. На той факт, що це слово є богемізмом, звернули увагу А. Брюкнер, Б. Гавранек, Т. Лер-Сплавінський [Brückner 1974 : 389; Havránek 1936 : 45; Havránek 1998 : 108; Havránek 1963 : 296; Lehr-Spławiński–Piwarski–Wojciecowski : 117]. Я. Сятковський розглядає ст.-пол. *oprawca* як власне польське, однак значення 'судовий чиновник, який займається розслідуванням злочинів, що загрожують громадському порядку' слово набуло під чеським впливом. Дослідник указує на історичний контекст: під час правління чеського короля Вацлава II в Польщі з'явилися службовці, звані *oprawcami*, які залежали від короля і виконували його накази [Basaj–Siatkowski : 203–204], див. історію слова також у А. Брюкнера [Brückner II 1939 : 46].

Ст.-бр. *оправца* в значенні 'судовий виконавець' зареєстроване в кінці XV ст. [ГСБМ XXII : 286], ст.-укр. *оправъца* — в XV ст. [ССтУ 14–15 II : 89]. Б. Гавранек вважав, що за посередництвом польської мови деякі запозичення чеського походження проникли в західноруські (старобілоруські) та українські пам'ятки, серед яких також відзначав *oprawca* [Havránek 1998 : 112; Havránek 1963 : 299]. Ст.-бр. *оправца* належить до полонізмів [Гіст. лекс. : 99; Булыка 1972 : 228; Булыка 1980 : 45; Лекс. старабел. : 188]. Щодо староукраїнської мови слово розглядається як запозичення чесько-польського походження [Русанівський–Андерш : 26; Андел 1988 : 83]. Очевидно, що в східнослов'янських мовах слово є семантичним богемізмом, оскільки нове значення було засвоєне під чеським впливом.

Ст.-бр. *критофиля, кртофилия, кртофиля* 'жарт, забава' [ГСБМ XVI : 185–186], ст.-укр. *кртофиле* 'забава, розвага' [ССтУ 14–15 I : 517].

Ст.-чес. *kratochvíle, kratochvíl* в основному значенні 'розвага, забава, приємне проведення часу' датується першою пол. XIV ст. [VW; Gebauer II : 135], у писемних пам'ятках збереглося чимало його похідних: *kratochvílé, kratochvilenie, kratochvilenství, kratochvíliti (sě), kratochvilnicě, kratochvilník,*

kratochvilnos, kratochvilný [VW; Gebauer II : 135–136]. Слово є калькою д.-нім. *kurze-wile* [Holub–Kopečný : 186], с.-в.-н. *kürz(e)-wile* [Sławski III : 145–146; Bańkowski I : 823].

Ст.-пол. *krotochwila, krotofila* ‘жарт, дотеп, забава’, зафіксоване в XV ст. [SStp III : 392], є запозиченням зі старочеської мови [Sławski III : 145–146; Lehr-Splawiński–Piwarski–Wojciecowski : 119; Havránek 1963 : 297; Klemensiewicz : 338; Bańkowski I : 823; Basaj–Siatkowski : 106–107].

Ст.-бр. *кротофиля, кртофилия, кртофиля* було засвідчене в 1494 р. [ГСБМ XVI : 185–186], ст.-укр. *кртофиле* — в XV ст. [ССтУ 14–15 I : 517]. М. Фасмер фіксує рос. *кротохвильный*, що вживалося в XVII–XVIII ст., і зазначає, що слово було запозичене з чеської та польської мов [Фасмер II : 384]. Виявлене у Віслицькому і Вартсько-Краківському статутах *кртофиля* В. П. Андел відносить до богемізмів [Андел 1988 : 84]. Ст.-бр. *кртофиля, кртофилия, кртофиля* є чеським запозиченням, засвоєним через польське посередництво [Булыка 1972 : 178; Булыка 1980 : 116].

Ст.-бр. *вшетечный, вшеточный* ‘розбещений, розпусний’ [ГСБМ V : 69–70], ст.-укр. *вшетечный* ‘розпусний, непристойний’ [ССтУ 16–17 V : 82].

Ст.-чес. *všetečny* в значенні ‘надмірно цікавий; сміливий, зухвалий, нахабний; нерозумний, легковажний’ [Bělič–Kamíř–Kučera : 582] датується XIV ст. [Rejzek : 792]. Слово утворене шляхом складання займенника *veš, všě, všē* та дієслова *týkat se* (псл. **tykati, *ťknŏti*) [Holub–Kopečný : 425; Machek 1957 : 563–564; Machek 1968 : 685–686; Rejzek : 792].

Ст.-пол. *wszetechny* фіксується з XVI ст. у значенні ‘блудний, розпусний’ [SJP VII : 756; Boryś : 714–715; Basaj–Siatkowski : 450–451]. В. Борись звертає увагу на поступову зміну семантики в польській мові: ст.-чес. ‘докучливий, нахабний’ > ст.-пол. ‘безсоромний’ > ‘непристойний, розпусний’ [Boryś : 714–715]. Я. Сятковський зазначає книжний характер слова, його використання переважно в релігійній літературі та відсутність у польських діалектах, що вказує на його чеське походження [Basaj–Siatkowski : 450–451].

Ст.-бр. *вшетечный, вшеточный* засвідчене в 1598 р. [ГСБМ V : 69–70], *вшетеченство, вшетеченьство, вшеточеньство* — в 1580 р. [ГСБМ V : 68]. Ст.-укр. *вшетечный* датується 1598 р. [ССтУ 16–17 V : 82], *вшетеченство, вшетеченьство* — 1596 р. [ССтУ 16–17 V : 81]. У старобілоруській мові слово належить до полонізмів [Гіст. лекс. : 96; Булыка 1972 : 72; Булыка 1980 : 132]. Й. Ф. Андерш розглядав ст.-укр. *všetečenstvo* як запозичення чесько-польського походження [Anderš 1988, 19]. Очевидно, що в старобілоруській і староукраїнській мовах слова є богемізмами, вплив польської мови помітний переважно в семантиці.

Вивчення чеських запозичень у старобілоруській та староукраїнській писемних мовах дає можливість чіткішого уявлення про масштаби та стійкість чеського мовного впливу в східнослов'янському напрямку впродовж XIV–XVIII ст. Подібні умови запозичення богемізмів, насамперед через посередництво польської мови, позначилися на їхній кількості, хронології та навіть якості (фонетичні та семантичні особливості) в старобілоруських та староукраїнських писемних пам'ятках. Зважаючи на це, можна впевнено говорити, що при вивченні богемізмів у старобілоруській мові слід обов'язково враховувати староукраїнський мовний матеріал, і навпаки. Досліджуючи богемізми в староросійській мові, необхідно однаковою мірою залучати дані зі старобілоруських та староукраїнських писемних джерел, оскільки запо-

зичення богемізмів у староросійську мову найчастіше здійснювалося через посередництво обох східнослов'янських «сусідок».

ЛІТЕРАТУРА:

- Алексеев А. А. «Песнь песней» в Чешской библии и восточнославянские переводы XV–XVI вв. *Slavia*. 1983. № 52. С. 283–289.
- Алексєвич Г. В. Моўныя кантакты паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Чэшскім Каралеўствам першай трэці XV ст. *Беларуская лінгвістыка*. 2019. Вып. 82. С. 76–85.
- Андел В. П. До історії чесько-білоруських культурних зв'язків. *Українське слов'янознавство* : респ. міжвідом. наук. зб. 1970. № 3. С. 107–113.
- Андел В. П. Из истории чешских лексических заимствований в восточнославянских языках. *Slavica Tartuensia. Славянские литературные языки и историография славяноведения* : сб. ст. / ред. А. Д. Дуличенко. Тарту, 1988. С. 80–89.
- Андерш Й. Ф. До питання про чесько-українські мовні зв'язки найдавнішої доби. *Слово і труд: до 70-річчя акад. І. К. Білодіда* : зб. пр. / ред. Г. П. Іжакевич. Київ, 1976. С. 59–66.
- Барбашев А. И. Витовт. Последние двадцать лет княжения 1410–1430. СПб : Тип. И. Н. Скороходова, 1891. 349 с.
- Бектинеев Ш. И. Пражский грош в денежном обращении Великого Княжества Литовского (XIV в.). *Древности Литвы и Белоруссии* : сб. ст. Вильнюс, 1988. С. 130–134.
- Бразгуноў А. У. Запазычанні з чэшскай мовы ў перакладной «Повесці пра Траянскую вайну». *Слово во времени и пространстве* : сб. науч. ст. к 75-летию лауреата Гос. премии СССР, д-ра филол. наук, проф. А. П. Груцо. Минск, 1999. С. 30–32.
- Бразгуноў А. У. Зборнік «Рымскія дзеі» ў чэшскім, польскім і беларускім перакладах XV–XVII стст. («Гісторыя пра Апалона Цірскага»). *Літаратуразнаўства. Этналогія : матэрыялы IV міжнар. кангр. беларусістаў «Беларуская культура ў кантэксце культур еўрапейскіх краін»*, Мінск, 6–9 чэрв. 2005 г. Мінск, 2010. С. 27–32.
- Булыка А. М. Чэшская лексіка ў выданнях Ф. Скарыны. *Весці АН БССР. Сер. грамадскіх навук*. 1970. № 4. С. 123–131.
- Булыка А. М. Лексічныя запазычанні ў беларускай мове XIV–XVIII стст. Мінск : Навука і тэхніка, 1980. 256 с.
- Васильев С. В. К вопросу о чешском правовом влиянии в ВКЛ. *Ягеллоны: дынастыя, эпоха, спадчына : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., Гальшаны – Навагрудак, 8–10 верас. 2006 г. Мінск, 2007*. С. 239–243.
- Карский Е. Ф. Белоруссы : в 3 т. Т. 1: Введение в изучение языка и народной словесности. С приложением 2-х карт. Варшава : Тип. Варшав. учеб. округа, 1903, X, 466 с.
- Кіпель З. Лёс беларускай Аповесці аб Тундалі ў сьвятле беларуска-заходнеславянскіх узаемадачыненьняў. *Скарыназнаўства, кнігазнаўства, літаратуразнаўства* / ред. У. Конан. Мінск : МГА «Бел. Кнігазбор», 2001. С. 140–143.
- Львов А. С. Чешско-моравская лексика в памятниках древнерусской письменности. *Славянское языкознание : VI Междунар. съезд славистов [докл. совет. делегации], Прага, авг. 1968 г.* / ред. В. В. Виноградов. Москва, 1968. С. 316–338.
- Мельников Е. И. О чешских лексических элементах в русском языке, заимствованных через посредство польского и других языков (в XIV–XIX вв.). *Slavia*, 1967. Роç. 36. N 1. S. 98–114.
- Пальцаў Г. В. Агульныя словы чэшскага паходжання ў беларускай і польскай літаратурных мовах. *Польские говоры в СССР: исследования и материалы* : в 2 ч. / сост. В. В. Мартынов. Минск, 1973. С. 120–131.

- Первольф И. И./ Червонорусский перевод Вислицкого статута. *Труды VI Археологического съезда в Одессе (1884 г.)* : в 4 т. Одесса, 1886. Т. 1. С. 307–309.
- Первольф И. Славяне, их взаимные отношения и связи : в 3 т. Варшава : Имп. Варшав. ун-т, 1886–1893. Т. 3 : Славянская идея в политических и культурных сношениях Славян до конца XVIII века. Ч. 2 : Славяне западные и восточные в их взаимных сношениях, 1893. 339 с.
- Русанівський В. М., Андерш Й. Ф. Лексика чеського походження в староукраїнському перекладі Віслицького і Краківсько-Вартського статутів. *Мовознавство*. 1978. № 6. С. 23–29.
- Флоровский А. В. Чехи и восточные славяне. Очерки по истории чешско-русских отношений (X–XVIII вв.) : в 2 т. Praha : Orbis–Legiografie–Práce, 1935–1947.
- Шенкер А. Главные пути лексических заимствований в славянских языках (на материалах чешского, польского и восточнославянских языков). *American contributions to the Ninth International congress of slavists, Kiev, Sept. 1983* : in 2 vols. / ed. M. S. Flier. Columbus (Ohio), 1983. Vol. 1. P. 255–267.
- Яковлів А. Впливи старочеського права на право українське литовської доби XV–XVI в. Прага : Держдрук, 1929. 82 с.
- Anders J. K. česko-ukrajinským jazykovým kontaktům. *Slavia*, 1988. Roč. 57. N 1/2. S. 19–23.
- Brückner A. Encyklopedia staropolska : w 2 t. Warszawa : Nakł. Ks. Trzaski Everta i Michalskiego, 1939.
- Brückner A. Początki i rozwój języka polskiego. Warszawa : Państw. Wyd-wo Nauk., 1974. 560 s.
- Brynychová V. České Proroctví Sibyllino v ruském překladě. *Český Lid*. 1927. Roč. 27. S. 49–60.
- Czarnecki T. Pośrednictwo czeskie w staropolskich pożyczkach z niemieckiego. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. Warszawa, 1970. T. 9. S. 37–4.
- Goll J. Čechy a Prusy ve středověku. Praha : Bursík & Kohout, 1897. 314 s.
- Grygiel J. Zygmunt Korybutowicz. Kraków : Avalon, 2016. 143 s.
- Havránek B. Vývoj spisovného jazyka českého. *Československá vlastivěda : Řada II. Spisovný jazyk český a slovenský* / red.: O. Hujer. Praha, 1936. S. 3–144.
- Havránek B. Vlivy spisovné češtiny na jiné jazyky slovanské v době feudalismu. Studie o spisovném jazyce. Praha : [no publ.], 1963. S. 291–304.
- Havránek B. Expanse spisovné češtiny od 14. do 16. století. Co daly naše země Evropě a lidstvu. 3-é vyd. Praha : Evropský literární klub, 1998. S. 103–116.
- Jireček H. Svod zákonů slovanských. Praha : Nákl. F. Tempského, 1880. Кн. XXXVIII. 596 s.
- Kleczkowski A. Wyrazy niemieckie w staroczeskim i staropolskim. *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski*. Kraków, 1927. Vol. 1. S. 331–345.
- Klemensiewicz Z. Historia języka polskiego. 8-e wyd. Warszawa : Wyd-wo Nauk. PWN, 2002. 827 s.
- Kochman S. Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XIV do XVIII w. Opole : Opol. Tow-wo Przyjaczół Nauk, 1975. 155 s.
- Kochman S. Studia nad słownictwem i frazeologią słowiańską. Opole : Wyd-wo Uniw. Opolskiego, 2005. 356 s.
- Kosman M. Kancelaria wielkiego księcia Witolda. *Studia Źródłoznawcze = Commentationes*. 1969. T. 14. S. 91–119.
- Lehr-Splawiński T., Piwarski K., Wojciechowski Z. Polska, Czechy: dziesięć wieków sąsiedztwa. Katowice : Wyd-wo In-tu Śląskiego, 1947. 315 s.
- Macůrek J. Po stopách spisovné češtiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a v 1. polovině 15. století. *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám* : sb. pr. / red. A. Závodský. Praha, 1958. S. 42–63.

- Macůrek J. K otázce vztahů listiny české, ukrajinské a moldavské v druhé polovině 15. století. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická*. Brno, 1960. Roč. 6. Č. 7. S. 151–159.
- Macůrek J. K dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů 2. pol. 14. a 1. pol. 15. století. *Slovanské historické studie* 3. Praha, 1960. S. 127–184.
- Palacký F. Gazyk český na dworze Litewském w XV. století. *Časopis Českého Museum*. 1831. N 5. S. 280–283.
- Palacký F. Dějiny národu českého : ve 5 d. Praha : Odeon, 1968–1973. D. 3. 648 s.
- Reczek J. Bohemizmy leksykalne w języku polskim do końca XV wieku. Wrocław : Zakł. Narodowy im. Ossolińskich : Wyd. PAN, 1968. 160 s.
- Sieczkowski A. Próba klasyfikacji bohemizmów spotykanych w języku polskim. *Slavia occidentalis*. Poznań : Komitet redakcyjny, 1960. T. 20. N 2. S. 139–147.
- Siatkowski J. Bohemizmy fonetyczne w języku polskim, cz. 1–2. URL: <http://dorroj-hjp.home.amu.edu.pl/teksty/Siat2.pdf> (дата звернення: 02.01.2021).
- Štěpán V. Bitva u Wilkomierze (Ukmerge) 1. září 1435. *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách : VI mezinár. husitologické symp.*, Tábor, 12–14 října 2004 / red. M. Drda. Ústí nad Labem, 2007. S. 675–704.
- Verkholantsev J. Ruthenica Bohemica: Ruthenian Translations from Czech in the Grand Duchy of Lithuanian and Poland. Wien; Berlin : Lit. Verlag, 2008. 215 s.

ДЖЕРЕЛА

Аникин	Аникин А. Е. Русский этимологический словарь : в 13 вып. Москва : Рукоп. памятники Древ. Руси, 2007–2019.
Булыка, 1972	Булыка А. М. Даўнія запазычанні беларускай мовы. Мінск : Навука і тэхніка, 1972. 383 с.
Гіст. лекс.	Гістарычная лексікалогія беларускай мовы / рэд. А. Я Баханькоў. Мінск : Навука і тэхніка, 1970. 339 с.
ГСБМ	Гістарычны слоўнік беларускай мовы : у 37 вып. / гал. рэд. А. І. Жураўскі, А. М. Булыка. Мінск : Навука і тэхніка, 1982–2017.
ЕСУМ	Етимологічний словник української мови : в 6 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1982–2012.
Лексіка старабел.	Лексіка старабеларускай літаратурна-пісьмовай мовы XIV – сярэдзіны XVI ст. Мінск : Беларус. навука, 2016. 558 с.
СлРЯ	Словарь русского языка XI–XVII вв. : в 31 вып. / отв. ред. Р. И. Аванесов. Москва : Наука, 1975–2019.
ССтУ 14–15	Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. : в 2 т. / ред. Д. Г. Гринчишин. Київ : Наук. думка, 1977–1978.
ССтУ 16–17	Словник староукраїнської мови XVI – першої половини XVII ст. : у 17 вип. / гол. ред. Д. Г. Гринчишин, М. Чікало. Львів : Ін-т українознавства НАН України, 1994–2017.
Тимченко II	Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : в 2 т. Київ ; Нью-Йорк : Преса України, 2002–2003.
Фасмер	Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва ; под ред. и с предисл. Б. А. Ларина. Москва : Прогресс, 1964–1973.
ЭСРЯ	Этимологический словарь русского языка : в 11 вып. / ред. А. Ф. Журавлёв, Н. М. Шанский. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1963–2014.
ЭССЯ	Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд : в 35 вып. / под ред. О. Н. Трубачева.

	Москва : Наука, 1974–2011.
ЭСБМ	Этымалагічны слоўнік беларускай мовы : у 14 т. / гал. рэд. В. У. Мартынаў. Мінск : Беларус. навука, 1978–2017.
Bańkowski A.	Słownik etymologiczny języka polskiego : w 2 t. Warszawa : Wyd-wo Nauk. PWN, 2000.
Bańkowski	Bańkowski A. Słownik etymologiczny języka polskiego : w 2 t. Warszawa : Państw. Wyd-wo Nauk., 2000.
Basaj–Siatkowski	Basaj M., Siatkowski J. Bohemizmy w języku polskim : słownik. Warszawa : Wyd-wo Polonistyki Uniw. Warszawskiego, 2006. 501 s.
Bělič–Kamiš–Kučera	Bělič J., Kamiš A., Kučera K. Malý staročeský slovník. Praha : Státní ped. nakl., 1979. 708 s.
Boryś	Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków : Wyd-wo. Lit., 2005. 861 s.
Brückner, 1927	Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków : Nakł. i Własność Krakowskiej Spółki Wydawniczej, 1927. 808 s.
Długosz-Kurczabowa	Długosz-Kurczabowa K. Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego. Warszawa : Państw. Wyd-wo Nauk., 2008. XII, 884 s.
Gebauer	Gebauer J. Slovník staročeský : ve 2 d. 2-é vyd. nezm. Praha : Academia, 1970.
Holub–Kopečný	Holub J., Kopečný F. Etymologický slovník jazyka českého. Praha : Státní Nakl. Učebnic, 1952. 575 s.
Holub–Lyer	Holub J., Lyer S. Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. Praha : Státní Ped. Nakl., 1967. 527 s.
Machek, 1957	Machek V. Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha : Českosl. Akad. Věd, 1957. 627 s.
Machek, 1968	Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. 2-é vyd., opravené a doplněné. Praha : Českosl. Akad. Věd, 1968. 868 s.
Rejzek	Rejzek J. Český etymologický slovník. Voznice : Leda, 2015. 824 s.
SJP	Słownik języka polskiego : w 8 t. / red.: J. Karłowicz. Warszawa : Nakł. prenumeratorów, 1900–1927.
Sławski	Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego : w 5 t. Kraków : Nakł. Tow-wa Miłośników Jęz. Pol., 1952–1982.
Słp. XVI wieku	Słownik polszczyzny XVI wieku : w 36 t. / kom. red.: St. Bąk. Wrocław : Ossolineum : Wyd-wo PAN, 1966–2012.
SStp	Słownik staropolski : w 11 t. / kom. red.: S. Urbańczyk. Wrocław : Ossolineum, Warszawa : Wyd-wo APN, 1953–2002.
StČS	Staročeský slovník : ve 26 seš. / za vedení B. Havránka. Praha : Academia, 1968–2008.
VW	Vokabulář webový : Verze 0.4.2. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český. URL: http://vokabular.ujc.cas.cz . (дата звернення 01.12.2020).

REFERENCES

- Alekseev A. A. (1983). «Pesn' pesnej» v Cheshskoj biblii i vostochnoslavjanskije perevody XV–XVI vv. *Slavia*, (52), 283–289. [In Russian].

- Aleksiaevich H. V. (2019). Mownyja kantakty pamizh Vjalikim Knjastvam Litovskim i Chjeshskim Karalewstvam pershaj trjeci XV st. *Belaruskaja lingvistyka*, (82), 76–85. [In Belarusian].
- Andel V. P. (1970). Do istorii chesko-biloruskykh kulturnykh zviazkiv. *Ukrainske slovianoznavstvo: respublikanskyi mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk*, (3), 107–113. [In Ukrainian].
- Andel V. P. (1988). Iz istorii cheshskih leksicheskikh zaimstvovanij v vostochnoslavjanskikh yazykah. *Slavica Tartuensia. Slavyanskije literaturnye jazyki i istoriografiya slavyanovedeniya: sbornik statej*. Tartu, 80–89. [In Russian].
- Andersh J. F. (1976). Do pytannia pro chesko-ukrainski movni zviazky naidavnishoi doby. *Slovo i trud: do 70-richchia akad. I. K. Bilodida: zbirnyk prats*. Kyiv, 59–66. [In Ukrainian].
- Anders J. (1988). K česko-ukrajinským jazykovým kontaktům. *Slavia*, (57, 1/2), 19–23.
- Barbashev A. I. (1891). Vitovt poslednie dvadcat' let knyazheniya 1410–1430. Saint Petersburg: Tipografiya I. N. Skorohodova. [In Russian].
- Bektineev Sh. I. (1988). Prazhskij grosh v denezhnom obrashchenii Velikogo Knyazhestva Litovskogo (XIV v.). *Drevnosti Litvy i Belorussii: sbornik statej*. Vilnius, 130–134. [In Russian].
- Brazgunow A. U. (1999). Zapazychanni z chjeshskaj movy w perakladnoj «Apovesci pra Trajanskuju vajnu». *Slovo vo vremeni i prostranstve: sbornik nauchnyh statej k 75-letiju laureata Gosudarstvennoj premii SSSR, doktora filologicheskikh nauk, professora A. P. Gruco*. Minsk, 30–32. [In Belarusian].
- Brazgunow A. U. (2010). Zbornik «Rymskija dzei» w chjeshskim, pol'skim i belaruskim perakladah XV–XVII stt. («Gistoryja pra Apalona Cirkaga»). *Litaraturaznavstva. Jetnalogija: matjeryjaly IV mizhnarodnaga kangresa belarusistaw «Belaruskaja kul'tura w kantjeksce kul'tur ewrapejskich krain»*. Minsk, 27–32. [In Belarusian].
- Brückner A. (1939). Encyklopedia staropolska: in 2 vols. Warszawa: Nakładem Ks. Trzaski Everta i Michalskiego.
- Brückner A. (1974). Początki i rozwój języka polskiego. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
- Brynychová V. (1927). České Proroctví Sibyllino v ruském překladě. *Český Lid*, (27), 49–60.
- Bulyka A. M. (1970). Chjeshskaja leksika w vydannjah F. Skaryny. *Vesci AN BSSR. Serija gramadskih navuk*, (4), 123 – 131. [In Belarusian].
- Bulyka A. M. (1980). Leksichnyja zapazychanni w belaruskaj move XIV–XVIII stst. Minsk: Navuka i tjechnika. [In Belarusian].
- Czarnecki T. (1970). Pośrednictwo czeskie w staropolskich pożyczkach z niemieckiego. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*, (9), 37–4.
- Florovskij A. V. (1935–1947). Chehi i vostochnye slavyane. Oчерki po istorii cheshko-russkikh otnoshenij (X–XVIII vv.): in 2 vols. Praha: Orbis–Legiografie–Práce. [In Russian].
- Goll J. (1897). Čechy a Prusy ve středověku. Praha: Bursík & Kohout.
- Grygiel J. (2016). Zygmunt Korybutowicz. Kraków: Avalon.
- Havránek B. (1936). Vývoj spisovného jazyka českého. Československá vlastivěda: Řada II. Spisovný jazyk český a slovenský. Praha, 3–144.
- Havránek B. (1963). Vlivy spisovné češtiny na jiné jazyky slovanské v době feudalismu. Studie o spisovném jazyce. Praha, 291–304.
- Havránek B. (1998). Expanse spisovné češtiny od 14. do 16. století. Co daly naše země Evropě a lidstvu. Praha: Evropský literární klub, 103–116.
- Jakovliv A. (1929). Vplyvy starocheskoho prava na pravo ukrainske lytovskoi doby XV–XVI v. Praha: Derzhdruk. [In Ukrainian].
- Jireček H. (1880). Svod zákonů slovanských. Praha: Nakładem F. Tempského.

- Karskij E. F. (1903). Belorussy: in 3 vols. Vol. 1: Vvedenie v izuchenie i narodnoj slovesnosti. Warszawa: Tipografiya Varshavskogo uchebnogo okruga. [In Russian].
- Kipel' Z. (2001). Ljos belaruskaj Apoves'ci ab Tundali w s'vjatle belaruskazahodneslavjanskich uzaemadachynen'njaw. *Skarynaznawstva, knigaznawstva, litaraturaznawstva*. U. Konan (Ed.) Minsk: MGA «Bel. knigazbor», 140–143. [In Belarusian].
- Kleczkowski A. (1927). Wyrazy niemieckie w staroczeskim i staropolskim. *Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski*. Kraków. Vol. 1, 331–345.
- Klemensiewicz Z. (2002). Historia języka polskiego. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
- Kochman S. (1975). Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XIV do XVIII w. Opole: Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Kochman S. (2005). Studia nad słownictwem i frazeologią słowiańską. Opole: Wydawnictwo. Uniwersytetu Opolskiego.
- Kosman M. (1969). Kancelaria wielkiego księcia Witolda. *Studia Źródloznawcze = Commentationes*. Vol. 14, 91–119.
- L'vov A. S. (1968). Cheshsko-moravskaya leksika v pamyatnikah drevnerusskoj pis'mennosti. *Slavyanskoe jazykoznanie: doklady soverskoj delegacii: VI Mezhdunarodnyj s'ezd slavistov, Praga, avg. 1968*. Moscow, 316–338. [In Russian].
- Lehr-Splawiński T., Piwarski K. & Wojciechowski Z. (1947). Polska Czechy: dziesięć wieków sąsiedztwa. Katowice: Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.
- Macůrek J. (1958). Po stopách spisovné češtiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a v 1. polovině 15. století. *Franku Wollmanovi k sedmdesátinám: sborník prací*. Praha, 42–63.
- Macůrek J. (1960). K otázce vztahů listiny české, ukrajinské a moldavské v druhé polovině 15. století. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická*. Brno, (6, C7), 151–159.
- Macůrek J. (1960). K dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů 2. pol. 14. a 1. pol. 15. století. *Slovanské historické studie* 3. Praha, 127–184.
- Mel'nikov E. I. (1967). O cheshskih leksicheskich elementah v russkom jazyke, zaimstvovannyh cherez posredstvo pol'skogo i drugih jazykov (v XIV–XIX vv.). *Slavia*, (36, 1), 98–114. [In Russian].
- Palacký F. (1831). Gazyk český na dvoře Litewském v XV. Stoletj. *Časopis Českého Museum*, (5), 280–283.
- Palacký F. (1968–1973). Dějiny národu českého: in 5 vols. Praha: Odeon.
- Pal'caw G. V. (1973). Agul'nyja slovy chjeshskaga pahodzhannja w belaruskaj i pol'skaj litaraturnyh movah. *Pol'skie govory v SSSR: issledovanija i materialy: in 2 parts*. Minsk, 120–131. [In Belarusian].
- Pervol'f I. I. (1886). Chervonorusskij perevod Vislickago statuta. *Trudy VI Arheologicheskogo s'ezda v Odesse* (1884 g.): in 4 vols. (vol. 1). Odessa, 307–309. [In Russian].
- Pervol'f I. (1893). Slavyane, ih vzaimnyja otnosheniya i svyazi: in 3 vols. (vol. 3, part 2). Warszawa: Imperatorskij Varshavskij universitet. [In Russian].
- Reczek J. (1968). Bohemizmy leksykalne w języku polskim do końca XV wieku. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Rusanivskiy V. M. & Andersh J. F. (1978). Leksyka cheskoho pohodzhennia v staroukrainskomu perekladi Vislitskoho i Krakivsko-Vartskoho statutiv. *Movoznavstvo*, (6), 23–29. [In Ukrainian].
- Sieczkowski A. (1960). Próba klasyfikacji bohemizmów spotykanych w języku polskim. *Slavia occidentalis*. Poznań: Komitet redakcyjny. Vol. 20 (2), 139–147.
- Siatkowski J. (1965). Bohemizmy fonetyczne w języku polskim, cz. I–II. URL: <http://dorroj-hjp.home.amu.edu.pl/teksty/Siat2.pdf> (last accessed: 02.01.2021).

- Shenker A. (1983). Glavnnye puti leksicheskikh zaimstvovaniy v slavyanskikh yazykah (na materialah cheshskogo, pol'skogo i vostochnoslavyanskikh yazykov). *American contributions to the Ninth International congress of slavists, Kyiv, Sept. 1983: in 2 vols.* Vol. 1, 255–267. [In Russian].
- Štěpán V. (2007). Bitva u Wilkomierze (Ukmerge) 1. září 1435. *Jan Žižka z Trocnova a husitské vojenství v evropských dějinách: VI mezinár. husitologické symp., Tábor, 12–14 října 2004.* Ústí nad Labem, 675–704.
- Vasil'ev S. V. (2007). K voprosu o cheshskom pravovom vliyanii v VKL. *Jagelony: dynastyja, jepoha, spadchyna: matjeryjaly Mizhnarodnaj navukova-praktychnaj kanfjerencyi, Ga'shany – Navagrudak, 8–10 veras. 2006.* Minsk, 239–243. [In Russian].
- Verkholantsev J. (2008). *Ruthenica Bohemica: Ruthenian Translations from Czech in the Grand Duchy of Lithuanian and Poland.* Wien, Berlin: Lit. Verlag.

SOURCES

Anikin	Anikin A. E. (2007–2019). <i>Russkij etimologicheskij slovar'</i> : in 13 vols. Moscow: Rukopisnye pamyatniki Drevnej Rusi. [In Russian].
Bańkowski	Bańkowski A. <i>Słownik etymologiczny języka polskiego: w 2 t.</i> Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 2000.
Basaj–Siatkowski	Basaj M. & Siatkowski J. (2006). <i>Bohemizmy w języku polskim: słownik.</i> Warszawa: Wydawnictwo Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
Bělič–Kamiš–Kučera	Bělič J., Kamiš A. & Kučera K. (1979). <i>Malý staročeský slovník.</i> Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
Boryś	Boryś W. (2005). <i>Słownik etymologiczny języka polskiego.</i> Kraków: Wydawnictwo Literackie.
Brückner, 1927	Brückner A. (1927). <i>Słownik etymologiczny języka polskiego.</i> Kraków: Nakład i Własność Krakowskiej Spółki Wydawniczej.
Bulyka, 1972	Bulyka A. M. (1972). <i>Dawnija zapazychanni belaruskaj movy.</i> Minsk: Navuka i tjehnika. [In Belarusian].
Długosz-Kurczabowa	Długosz-Kurczabowa K. (2008). <i>Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego.</i> Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.
ESRYa	Zhuravlyov A. F., Shanskij N. M. (Ed.) (1963–2014). <i>Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka: in 11 vols.</i> Moscow: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta. [In Russian].
ESSYa	Trubachev O. N. (Ed.) (1974–2011). <i>Etimologicheskij slovar' slavyanskikh yazykov: praslavyanskij leksicheskij fond: in 35 vols.</i> Moscow: Nauka. [In Russian].
ESUM	Melnychuk O. S. (Ed.) (1982–2012). <i>Etymologichnyj slovnyk ukrains'koï movy: in 6 vols.</i> Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
FasmerGebauer	Fasmer M. (1964–1973). <i>Etimologicheskij slovar' russkogo yazyka: in 4 vols.</i> Moscow: Progress. [In Russian].
Gebauer J. (1970)	<i>Slovník staročeský: in 2 vols.</i> Praha: Academia.
Gist. leks.	Bahan'kow A. Ja. (Ed.) (1970). <i>Gistarychnaja leksikalogija belaruskaj movy.</i> Minsk: Navuka i tjehnika. [In Belarusian].
GSBM	Zhurawski A. I. (Ed.) (1982–2017). <i>Gistarychny slownik belaruskaj movy: in 37 vols.</i> Minsk: Navuka i tjehnika. [In Belarusian].

Holub–Kopečný	Holub J. & Kopečný F. (1952). Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Státní Nakladatelství Učebnic.
Holub–Lyer	Holub J. & Lyer S. (1967). Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. Praha: Státní Pedagogické Nakladatelství.
JeSBM	Martynaw V. U. (Ed.) (1978–2017). Jetymalagichny slownik belaruskaj movy: in 14 vols. Minsk: Belaruskaja navuka. [In Belarusian].
Leksika starabel.	Leksika starabelaruskaj litaraturna-pis'movaj movy XIV – sjarjedziny XVI st. (2016). Minsk: Belaruskaja navuka. [In Belarusian].
Machek, 1957	Machek V. (1957). Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha: Československá Akademie Věd.
Machek, 1968	Machek V. (1968). Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Československá Akademie Věd.
Rejzek	Rejzek J. (2015). Český etymologický slovník. Voznice: Leda.
SJP	Karłowicz J. (Ed.) (1900–1927). Słownik języka polskiego: in 8 vols. Warszawa: Nakład prenumeratorów.
Sławski	Sławski F. (1952–1982). Słownik etymologiczny języka polskiego: in 5 vols. Kraków: Nakład Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego.
Słp. XVI wieku	Bąk St. (ed.) (1966–2012). Słownik polszczyzny XVI wieku: in 36 vols. Wrocław: Ossolineum: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
SIRJa	Avanesov R. I. (Ed.) (1975–2019). Slovar' russkogo yazyka XI–XVII vv.: in 31 vols. Moscow: Nauka. [In Russian].
SStp	Urbańczyk S. (Ed.) (1953–2002). Słownik staropolski : in 11 vols. Wrocław: Ossolineum, Warszawa: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1953–2002.
SStU 14–15	Hrynchyshyn D. G. (Ed.) (1977–1978). Slovyk staroukrainskoi movy XIV–XV st.: in 2 vols. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
SStU 16–17	Hrynchyshyn D. G., Chykalo M. (Eds.) (1994–2017). Slovyk staroukrainskoi movy XVI – pershoi polovyny XVII st.: in 17 vols. Lviv: Instytut ukrainoznavstva NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
StČS	Havránek B. (Ed.) (1968–2008). Staročeský slovník: in 26 vols. Praha: Academia.
Tymchenko	Tymchenko Ye. (2002–2003). Materialy do slovyka pysemnoi ta knyzhnoi ukrains'koi movy XV–XVIII st.: in 2 vols. Kyiv, New-York: Presa Ukrainy. [In Ukrainian].
VW	Vokabulář webový: Verze 0.4.2. Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český. URL: http://vokabular.ujc.cas.cz (last accessed: 01.12.2020).

H. V. ALEKSIAYEVYCH

National Academy of Sciences of Belarus, The Yakub Kolas Institute of Language
Minsk, Belarus.

E-mail: hanaaleks@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2950-9890>

**CZECH BORROWINGS IN THE OLD BELARUSIAN AND OLD
UKRAINIAN WRITTEN LANGUAGES**

The article assesses the role of the Old Belarusian and the Old Ukrainian languages in the development of Czech-Eastern Slavonic linguistic relations in the 14th–18th centuries. There were both direct and indirect ways of Czech language influence on the Old Belarusian and the Old Ukrainian written languages.

The 15th century saw favourable conditions for military-political alliance between the Grand Duchy of Lithuania and Bohemia. The emergence and development of these relations was accompanied by diplomatic activity: for instance, Grand Dukes Vitovt and Svidryhailo had correspondence in Latin and Old Czech with the Czech Hussites. Contacts in the military-political, socio-religious and cultural-educational spheres contributed to the development of Czech-East Slavic language ties.

Translations of the Czech written texts into Old Belarusian and Old Ukrainian («The Life of Alexei the Man of God», «The Story of Apollo of Tyre», «Lucidarius», «The Song of Songs», «The Tale of Toadal», «The Tale of the Prophetess Sibylline», «The Trojan Story»), use of the Czech legal texts in writing Galicia-Volyn letters in the 14th and early 15th centuries. The use of Czech legal texts in Galicia-Volyn monuments (Norman Statute of 1438–1439, Statutes of 1529, 1566, 1588, Lithuanian Metric Acts) contributed to the direct penetration of Bohemianisms into the Old Belarusian and Old Ukrainian writing.

Although there were channels through which Czech linguistic elements could be directly borrowed into Old-Belarusian and Old-Ukrainian, the main channel for their penetration was Polish. Through the Polish mediation Bohemian loanwords were borrowed from various lexical-semantic groups, mainly from religious, military, socio-political and economic, everyday life vocabulary.

The similar conditions of borrowing of Bohemianisms in Old Belarusian and Old Ukrainian are obviously the main reason why Bohemianisms in both languages are close in number and chronology of written fixation. This similarity is especially noticeable against the background of Old Russian data, where bohēmisms were recorded later and in smaller numbers.

Keywords: Bohemianism, Old Czech, Old Belarusian, Old Ukrainian, Czech-Eastern Slavonic language relations.

Дата надходження до редакції — 01.03.2021

Дата затвердження редакцією — 30.03.2021